

Віталій Крижанівський

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ВИХОВАНЦІВ ГЛУХІВСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ В 1874–1914 рр.

DOI: 10.5281/zenodo.4755993

© В. Крижанівський, 2021. СС BY 4.0

***Мета дослідження** полягає в осмисленні повсякденного життя вихованців Глухівського учительського інституту в 1874–1914 рр. **Методологія** дослідження ґрунтується на принципах історизму, науковості та системності. У статті для розкриття окресленої теми використано історико-генетичний та історико-системний методи. **Наукова новизна.** На основі широкого кола джерел схарактеризовано питання організації навчального дня, умов проживання, забезпечення їжею, одягом вихованців інституту в часи імперії Романових. **Висновки.** На межі XIX–XX ст. Глухівський учительський інститут став важливим осередком підготовки педагогічних працівників для міських училищ Київського навчального округу. Відповідно до нормативно-правової бази Російської імперії інститут до 1906 р. був закритим навчальним закладом. Навчальний день вихованців був чітко розписаний і включав у себе проведення гігієнічних процедур, фізичних вправ, здійснення релігійних практик, власне навчальний процес та прийоми їжі. Дотримання та здійснення релігійних практик було важливим елементом формування відданого підданого Російській імперії. З кошторису інституту на закупівлю продуктів та одягу виділялися майже 1/5 бюджету установи, що створювало сприятливі умови для організації навчального процесу. Дотримання вихованцями правил внутрішнього розпорядку інституту забезпечувалося шляхом застосування системи санкцій. Покарання включали в себе догану, втрату стипендії, відрахування з навчального закладу. Вихованці дотримувались правил внутрішнього розпорядку, але в часи революційного піднесення 1870-х рр., 1905–1907 рр. збільшувалася кількість випадків їх свідомого порушення.*

***Ключові слова:** учительський інститут, навчальний округ, релігійні практики, міське училище, повсякденне життя.*

Глухівський учительський інститут від 1874 р. до 1909 р. був одним із двох навчальних закладів підросійської України, що готував педагогічні кадри для міських училищ Київського та Одеського навчальних округів. Для кращого розуміння внеску Глухівського інституту в підготовку вчителів наведемо статистичні дані. Так, станом на 1901 р. 86%, а на 1909 р. 70,5% учителів міських училищ Чернігівської губернії були його випускниками. Для Полтавської губернії ці показники були ще вищими – 84% (1890 р.) та 77% (1909 р.)¹.

На початок 2020-х рр. склалася змістовна, але дещо однобічна історіографічна традиція вивчення минулого інституту царської доби. На жаль, у запропонованих роботах розроблялися лише вузько окреслені проблеми: організація навчально-виховного процесу, участь вихованців у революційних подіях 1905–

¹ Див.: Памятная книжка Киевского учебного округа на 1901 г. Часть IV. Черниговская губерния. Киев, 1901. 253 с.; Памятная книжка Киевского учебного округа на 1890 год. Часть V. Полтавская губерния. Киев, 1890. 217 с.; Памятная книжка Киевского учебного округа на 1909–1910 год. Киев, 1909.

1907 та 1917 рр.; аналіз життєвого та творчого шляху окремих випускників². Питання ж повсякденного життя вихованців інституту не знайшли належного висвітлення в історіографії. У зв'язку з цим у статті акцентуємо на осмисленні таких нерозроблених питань повсякденного життя вихованців інституту, як: організація навчального дня, умови проживання, раціон харчування, забезпечення одягом в 1874–1914 рр.

Учительський інститут був закритим навчальним закладом (до 1906 р.), тому проживання в інтернаті та навчальний процес детально регламентувалося «Правилами», відповідно до яких навчальний день розпочинався о 6 годині. Після цього майбутні вчителі відвідували туалетну, а о 6.45–7.00 молилися. До 7.30 була можливість випити чай з білим хлібом. З 7.30 до 8.45 виділявся час для підготовки до аудиторних занять. З 9 до 12 години та з 12.30 до 14.30 проводилися п'ять класних занять, які переривалися на тридцятихвилинний сніданок. Після цього за розкладом стояла гімнастика, а потім – обід. З 16.00 до 17.30 інститутці могли відпочивати, з дозволу чергового виходили на прогулянку. Від 17.30 до 20.30 вони виконували домашні завдання, подавався чай з хлібом. О 21.30 проводилася вечірня молитва. О 23.00, після відповідного дзвінка, вихованці мали розходитися по своїх класних спальнях. Відвідувати вихованців дозволялося два рази на тиждень (вівторок, п'ятниця) у вільний від занять час до 21.00 в особливій кімнаті. У відпустку інститутці відправлялися з дозволу керівництва, а поверталися в чітко вказаний період та негайно з'являлися до чергового наставника³.

Відповідно до «Правил» вихованці інституту (казеннокошті та своєкошті) левову частину свого часу проводили в стінах навчального закладу. У 1874–1876 рр. під потреби учительського інституту перебудовувалося незавершене приміщення земської лікарні. Тому перші два роки юнаки навчалися в будинку чоловічої прогімназії⁴. Упродовж 1874–1882 рр. з казни на облаштування приміщення інституту було виділено 34 тис. крб. Будівля інституту мала нестандартну Г-подібну форму, із північної сторони вона була триповерховою з підвальним приміщенням, а з південної – двоповерховою. З північної сторони розміщувалися їдальня, гардеробна та лікарня. На інші сторони виходили класні кімнати, спальні, умивальня (туалетна), зала зібрань Педагогічної ради (одночасно й бібліотека), домово церква Дмитрія Ростовського. Після закриття інтернату в 1906 р. у приміщення інституту було переведено зразкове училище та майстерні для занять з трудового навчання. Проте керівництво установи розміщення майстерні розглядало як тимчасовий, вимушений крок, оскільки остерігалосся пожежі,

² Див.: Блашов В. І. Історіографічна традиція та джерельна база вивчення історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (1874–2014 рр.). *Історичні студії суспільного прогресу*. 2014. № 2. С. 39–52; Його ж. Глухівський державний педагогічний інститут (1874–1994 рр.). Суми, 1994. 46 с.; Крижанівський В. Викладачі Глухівського інституту (1874–1924 рр.). Глухів, 2017. 95 с.; Його ж. Випускники Глухівського учительського інституту (1874–1906 рр.). Глухів, 2019. 135 с.; Його ж. Соціальний та професійний портрет викладачів Глухівського учительського інституту (1874–1917 рр.). *Сіверщина в історії України*. 2018. Вип. 11. С. 245–249; Його ж. Глухівський учительський інститут та підготовка педагогічних кадрів для шкіл Імператорського православного палестинського товариства. *До 100-річчя від дня народження академіка Омеляна Прицака (1919–2006)*. Київ, 2019. С. 17–18; Задорожна Л. В. Педагогічні здобутки викладачів Глухівського інституту дореволюційного періоду (1874–1917 рр.). Глухів, 1999. 75 с.; Ляшко І. М., Ковальчук Г. С. Степан Васильченко и революционные события 1905–1907 гг. на Глуховщине *Вопросы профессиональной подготовки учителя в свете Основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы*. Глухов, 1984. С. 24–26 та ін.

³ Російський державний історичний архів (м. Санкт-Петербург, РФ) (далі – РДІА). Ф. 733. Оп. 174. Спр. 16. Арк. 27–28.

⁴ Назарова В. В. История становления Глуховской земской больницы во второй половине XIX – в начале XX века. *Сіверщина в історії України*. Збірник наукових праць. Київ; Глухів, 2018. Вип. 11. С. 221.

що могла виникнути в результаті необережного поводження з вогнем під час за-
нять⁵.

У прибудованому флігелі були розміщені квартири для директора, економа та канцелярія. У підвальній частині будинку розміщувалася кухня, службова кімната-пральня. Оскільки лазні своєї не було, то вихованці інституту користувалися міською. Великою перевагою будинку було те, що він був новим, а недоліком – недостатні розміри та освітленість класних кімнат. Так, попечитель Київського навчального округу в донесенні в міністерство освіти від 3 жовтня 1898 р. зазначав, що неможливо збільшити чисельність випускників Глухівського інституту, оскільки класні приміщення 2-го та 3-го класів розраховані на групи до 20 осіб. У свою чергу, нестача світла в навчальних аудиторіях найбільш повно проявлялася восени та весною. До інших серйозних вад будівлі відносимо відсутність штучної вентиляції. Для провітрювання аудиторій необхідно було відкривати квартирки. Проте найбільш уразливим місцем в санітарному плані була погана вентиляція ретирадних місць. Ситуацію не покращувала навіть наявність витяжних труб⁶.

Щороку керівництво установи витрачало з кошторису установи 500–1000 крб. на косметичний ремонт (побілка, штукатурка, пофарбування, часткова заміна підлоги, віконних рам, шпалер). В окремі роки керівництво здійснювало масштабніші будівельні роботи. Так, у 1892 р. за 6 тис. крб. було побудовано звичайний дерев'яний паркан, ворота та тамбур головного входу до інституту, у 1898 р. покладено нову підлогу в ретирадних місцях, зроблено витяжну піч над вигрібними ямами⁷.

Особливого розмаху ремонтні роботи набули під час керівництва директора М. Григоревського (1909–1913 рр.). Так, у класних приміщеннях, а також у коридорі, на майданчику першого поверху було покладено паркет, що зняло потребу в щорічному пофарбуванні підлоги. Одночасно були розписані клеєвими фарбами стеля в актовій залі та в коридорі, що до неї прилягав. Також поновлена фарбою стеля біля парадного входу, в учительській кімнаті, коридорі першого поверху та в роздягальні.

Зміни торкнулися й майданчика та інститутського парку. У ньому за 30 років клени та інші листяні породи дерев істотно постаріли, почали всихати, тож частина насаджень було вирубана та замінена на декоративні рослини, а сад переплановано й надано йому правильної форми. У свою чергу, зі сторони Києво-Московської вулиці старий паркан був замінений на новий – металевий. Тротуар, який до нього прилягав, був заощений різнокольоровою цегляною плиткою. Також було якісно оновлено сад біля чорного входу: старі дерева вирубані та насажені нові – фруктові⁸.

Доречно детальніше схарактеризувати щоденний розклад вихованців. Помічено, що важливе місце в житті учительського інституту відводилось релігійним практикам. Якщо у чоловічих та жіночих гімназіях могли навчатися діти різних

⁵ Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии Глуховского учительского института и учительских семинарий за 1906 год (далее – Отчет... 1906 г.) *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1906 год.* Киев, 1907. С. 5; Отчет... 1907 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1907 год.* Киев, 1908. С. 5.

⁶ РДІА. Ф. 733. Оп. 174. Спр. 894. Арк. 63; Отчет... 1906 год. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1906 год.* С. 5–6; Отчет... 1910 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1910 год.* Киев, 1911 С. 5; Отчет... 1907 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1907 год.* С. 5.

⁷ Отчет... 1898 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1898 г.* Киев, 1899. С. 5; Отчет... 1899 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1899 год.* Киев, 1900. С. 5.

⁸ Крижанівський В. М. Спогади Олександра Олексійовича Карпекина про Глухівський учительський інститут міжреволюційної доби. *Історичні студії суспільного прогресу.* 2016. № 4. С. 166; Отчет... 1910 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1910 год.* С. 6–7.

релігій, національностей, то в учительських інститутах дотримувались традиції сегрегаційного навчання. До прикладу, учителі-християни (різних течій) для міських училищ могли здобувати освіту в християнських учительських інститутах Москви, Санкт-Петербурга, Белгорода, Вільно, Тифліса, Глухова, Феодосії, Оренбурга. Підготовка ж учителів для єврейських міських училищ мала здійснюватися тільки в Житомирському та Віленському єврейських учительських інститутах. Для інших іновірців відкривалися спеціалізовані школи нижчого рівня. Наприклад, учителів-татар готували в Сімферопольській та Казанській татарських учительських школах; киргизів-освітян – в Оренбурзькій киргизькій учительській школі та ін.⁹

Вихованці інституту мали щоденно з'являтися на ранкову та вечірню молитви. Також молилися перед початком та завершенням обіду, занять. Щоразу молитву мав зачитувати один із вихованців. У неділю та передсвяткові дні організовувалися громадські богослужіння, на яких інститутці займали чітко визначені місця. При домовій церкві обов'язки дячка виконував один з вихованців, що знав гласи. Станом на 1908 р. його платня коливалася в межах 36 крб. на рік. Насамкінець варто зазначити, що вихованці інституту мали щороку ходити на сповідь.

У 1908 р. громадськість міста була шокована бойкотом громадського богослужіння на свято покровителя інституту св. Димитрія Ростовського. На думку випускника 1911 р. А. Михайлеця, саме ця подія змусила керівництво навчального округу змінити «м'якотілого» директора П. Міловського на авторитарного М. Григоревського. Одночасно інтелігентний інститутський законовчитель А. Миловидов був переведений в Суразьку учительську семінарію, а на його місце призначили в минулому місіонера цинського Китаю О. Ларіна. У звіті попечителя Київського навчального округу за 1910 р. зазначалося, що педагогічна рада інституту особливо строго слідкує за відвідуванням богослужіння в інститутській церкві¹⁰.

Зазначимо, що в інституті якісно організовувалося харчування вихованців. Упродовж 1880-х – 1906 рр. щорічні витрати на харчовий раціон сягали 4,1 тис. крб. або 80 крб. на особу (23–25 копійок на день на інститутця). За названі кошти кожний вихованець мав на день отримувати 1 фунт телятини (8 коп.), $\frac{3}{4}$ фунта білого та 1 фунт житнього хліба ($5\frac{3}{4}$ коп.), чай та цукор (3 коп.), третя – не м'ясна страва (4 коп.), на приварок – сало, масло коров'яче, картоплю, капусту, огірки, сметану, цибулю, перець, буряк, сіль та ін. ($3\frac{1}{4}$ коп.). У будні обід складався з 2-х страв, а сніданок – з однієї. У неділю та святкові дні обід складався з трьох страв, але сніданок не організовувався. Також вихованці щодня отримували два рази чай та $\frac{1}{2}$ фунта білого хліба до нього. Страви в ідальні готувалися українські: борщ, вареники, пампушки з часником та ін.¹¹

Упродовж 1880-х – 1906 рр. з казни виділялися кошти на одяг, взуття та білизну з розрахунку 42–50 крб. на вихованця на рік, тобто 2,2–2,5 тис. крб. загалом. З цієї суми 400 крб. витрачалося на білизну. Кожний студент отримував на 3 роки драпове пальто на байковій основі (підкладці); на рік видавалися дві пари чобіт (чорна суконна пара, літня – парусинова), дві фуражки (картузи), краватка,

⁹ Статистические сведения по начальному образованию в Российской империи (данные 1905 г.). Одесса, 1908. С. 71, 107, 124, 142.

¹⁰ Крижанівський В. М. Вихованці Глухівського учительського інституту М. Карпов та А. Михайлець за матеріалами Історико-педагогічного музею ГНПУ ім. О. Довженка. *Сіверщина в історії України*. Збірник наукових праць. Київ: Глухів, 2020. Вип. 13. С. 257–265; Отчет... 1910 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1910 год*. С. 32.

¹¹ Центральний державний історичний архів, м. Київ (далі – ЦДІА, м. Київ). Ф. 707. Оп. 227. Спр. 84. Арк. 12; РДІА. Ф. 733. Оп. 174. Спр. 233. Арк. 4 зв.; Степанов Георгий Дорогой длинною. *Повествование*. Краснодар, 1985. С. 77; Отчет... 1891 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1891 год*. Киев, 1892. С. 5; Отчет... 1894 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1894 год*. Киев, 1895. С. 6–7; Отчет... 1903 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1903 год*. Киев, 1904. С. 5–7.

необхідна кількість натільної, спальної та столової білизни (скатертини, натільний одяг, наволочки тощо). Білизна натільна та постільна видавалася в суботу. Саме цього дня вихованці відвідували міську лазню. Доречно припустити, що, як і в Ніжинському інституті, інтернат відвідував перукар¹².

1906 р. інститут було перетворено на відкритий навчальний заклад. У зв'язку з цими змінами вже сам вихованець інституту за стипендію в 12 крб. 50 коп. на місяць мав вирішувати побутові питання. Інститутці групами по 2 особи винаймали житло в містян, які були визнані благонадійними. Від 1906/1907 навчального року інститутці проживали одночасно на 35–42 квартирах. У кожній із квартир зберігався журнал, у якому викладачі інституту мали записувати час відвідування помешкання та відомості про саме житло та його мешканців. Фактично юнаки на квартирах потрапляли у своєрідний пансіон, тобто оплачували житло та харчування. Випускник Глухівського інституту 1910 р. О. Карпекін зазначав, що ціни в місті були невисокими, що дозволяло наймати пристойне житло та якісно харчуватися. Ситуацію спочатку покращувало те, що під час переселення в 1906 р. з інститутського інтернату на квартири вихованцям було дозволено тимчасово використовувати казенні залізни ліжка, матраци, подушки (2 штуки на особу), білизна та одяг. Проте 1910 р. в місті було розквартировано 175-й Батуринський піхотний полк, що зумовило значне подорожчання оренди квартири зі столом. Тому на Педагогічних радах інституту вже з 1907 р. лунали заклики про необхідність збільшення стипендії до 240–300 крб. на рік¹³.

За вихованцями в інституті здійснювався суворий контроль. Відповідно до «Інструкції про покарання» визначалися такі види покарань: зауваження та догана від викладача, директора, призначення поза чергою черговим; втрата відпустки; арешт в карцері; втрата індивідуальної стипендії або класом загалом; догана директора від імені педагогічної ради з попередженням про можливе відраховування з навчального закладу; відрахування з інституту з утратою або зі збереженням права вступу в інші навчальні заклади, на службу в Київському навчальному окрузі. Також міг закриватися клас, навчальний заклад із виданням документів про попередню освіту.

Усі провини вихованців записувалися у спеціальний журнал – кондуїт. У 1902–1906 рр. відповідно до рішення Міністерства освіти вихованці середніх навчальних закладів, які бажали продовжити навчання у вищому навчальному закладі, мали представити керівництву університету або інституту виписки з кондуїту за останні 3 роки навчання. Водночас у журнал могли записувалися такі неістотні порушення, як читання лежачи, неспання після 23.00. та ін.¹⁴

У звітах попечителя Київського навчального округу прописувалися такі порушення вихованців Глухівського інституту. Так, 1892 р. до незначних провин були включені порушення: запізнення з відпустки, ухилення від відвідування гімнастики. До більш серйозних було зараховано залишення лікарні без попередження керівництва інституту¹⁵.

Доцільно зазначити, що вихованці інституту в часи політичної нестабільності, революційного піднесення (друга половина 1870 – початок 1880-х рр.,

¹² Отчет ... 1891 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1891 год.* С. 6; РДА. Ф. 733. Оп. 174. Спр. 233. Арк. 14 зв.; Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа. Ніжин, 2000. С. 99; Отчет... 1894 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1894 год.* С. 6–7; Отчет... 1903 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1903 год.* С. 5–7.

¹³ Крижанівський В. М. Спогади Олександра Олексійовича Карпекіна про Глухівський учительський інститут міжреволюційної доби. *Історичні студії суспільного прогресу.* 2016. № 4. С. 163; Отчет... 1910 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1910 г.* С. 11; Отчет... 1906 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1906 год.* С. 5.

¹⁴ Симановский Вл. Забытые учебные заведения (К вопросу о реформе учительских институтов). *Русская школа.* 1907. № 3. С. 166; Циркуляр МНП «Об отмене выдачи воспитанникам средних учебных заведений, при окончании курса, выписки из их кондуитов». *Русская школа.* 1906. № 4. С. VI.

¹⁵ Отчет... 1892 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1892 год.* С. 10.

1905–1909 рр.) здійснювали серйозні правопорушення, тому втрачали стипендії, виключалися з навчального закладу¹⁶. Контингент слухачів Глухівського інституту в другій половині 1870-х рр. був своєрідним. Часто навчалися особи, які були змушені з різних причин, імовірно й політичних, залишити гімназії. Зрозуміло, що це був достатньо вільнолюбний, точніше, свавільний елемент. Наприклад, 1878 р. інститут закінчив Гаринович Василь Єлисейович, брат народника Миколи Гариновича. Василь Гаринович після складання випускних екзаменів затіяв бійку з однокурсником через образу брата. За рішенням педагогічної ради інституту Гаринович Василь не отримав свідоцтво про закінчення навчального закладу.

Попереднього 1877 р. вихованець 1-го курсу Микола Козачковський був виключений з інституту з правом навчатися в іншому закладі освіти через «дерзкіє слова, произнесенные учителю рисования в классе». У той самий час студента могли звільнити за крадіжку. Так, наприклад, 20 квітня 1877 р. педагогічна рада інституту постановила звільнити з установи без права подальшого навчання та роботи в навчальному окрузі вихованця 1-го курсу Бугайова Семена через крадіжку годинника в товариша¹⁷.

Наступна хвиля серйозних порушень припала на революційні 1905–1907 рр. та постреволуційну добу. Уперше склалася ситуація, коли вихованці інституту, мабуть, вже звільнені, притягувалися до кримінальної відповідальності. Так, Костянтин Беляєв та Володимир Маруняк, які самовільно полишили установу та займалися політичною агітацією в Глухівському повіті, були ув'язнені в міській будегарні 19 березня 1906 р. Пізніше вони були вислані у Вологодську губернію на 3 роки¹⁸.

20 лютого 1907 р. для відзначення початку роботи Другої Думи вихованці інституту не вийшли на навчання. Педагогічна рада оперативно відреагувала, і 3 особи втратили стипендію (К. Зленко та Сухоребрій назавжди, М. Карпов на 1 місяць, а Карманов звільнений з інституту). 5 лютого 1909 р. педагогічна рада ухвалила рішення виставити «трійку» з поведінки всім вихованцям 2-го курсу, що автоматично зумовлювало втрату ними стипендії. Таке покарання призначалося за свист під час заняття, яке проводив директор П. Міловський. Проте за відсутності директора педагогічна рада 21 березня 1909 р. це рішення скасувала¹⁹.

Отже, повсякденне життя вихованців Глухівського учительського інституту було чітко регламентоване. За порушення правил внутрішнього розпорядку до вихованців застосувалися санкції: догана, втрата стипендії, відрахування. У той самий час державі вдалося створити сприятливі побутові умови навчання і проживання в інституті.

References

Kryzhanivskiy, V. (2020). Vykhovantsi Hlukhivskoho uchytelskoho instytutu M. Karpov ta A. Mykhailets za materialamy Istoryko-pedahohichnoho muzeiu HNPU im. O. Dovzhenka [Pupils of Glukhiv Teacher's Institute M. Karpov and A. Mykhailets according to the materials of the Historical and Pedagogical Museum of GNPU named after O. Dovzhenko]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy – Siverian region in the history of Ukraine*, 13, 257–265.

¹⁶ Крижанівський В. М. Вихованці Глухівського учительського інституту в добу революції (1905–1907) та консервативного курсу П. Столипіна. *Сіверщина в історії України*. Збірник наукових праць. Київ; Глухів, 2019. Вип. 12. С. 274–278.

¹⁷ РДДА. Ф. 733. Оп. 174. Спр. 117. Арк. 176 зв.

¹⁸ РДДА. Ф. 733. Оп. 175. Спр. 76. Арк. 350 зв.; Отчет... 1906 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1906 год*. С. 10.

¹⁹ Отчет... 1907 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1907 год*. С. 22; Отчет... 1910 г. *Отчет попечителя Киевского Учебного Округа о состоянии учебных заведений округа за 1910 год*. С. 31; Историко-педагогический музей ГНПУ ім. О. Довженка. Кириченко А. В. *Історія Глухівського учительського інституту*. Арк. 14 [машинопис].

Kryzhanivskiy, V. (2019). Vykhovantsi Hlukhivskoho uchytskoho instytutu v dobu revoliutsii (1905–1907) ta konservatyvnoho kursu P. Stolypina [Pupils of the Glukhiv Teachers' Training Institute during the Revolution (1905–1907) and P. Stolypin's conservative course]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy – Siverian region in the history of Ukraine*, 12, 274–278.

Kryzhanivskiy, V. (2016). Spohady Oleksandra Oleksiiovycha Karpekina pro Hlukhivskiy uchytskyy instytut mizhrevoliutsiinoi doby [Memoirs of Oleksandr Oleksiyovych Karpekin about the Glukhiv Teacher's Institute of the Interrevolutionary Era]. *Istorychni studii suspilnoho prohresu – Historical studies of social progress*, 4, 159–169.

Nazarova, V. (2018). Istoriya stanovleniya Gluhovskoy zemskoy bolnitsyi v otrooy polovine XIX – v nachale XX veka [The history of the formation of the Glukhov Zemstvo hospital in the second half of the 19th – at the beginning of the 20th century]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy – Siverian region in the history of Ukraine*, 11, 218–227.

Samoilenko, H. (2000). Nizhynska vyshcha shkola [Nizhyn Higher School]. Nizhyn, Ukraina.

Крижанівський Віталій Михайлович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії, правознавства Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка (вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, 41400, Сумська обл.)

Kryzhanivsky Vitaly M. – candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Senior Lecturer of the Department of History and jurisprudence, Oleksander Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University (24 Kyievo-Moskovska Street, Hlukhiv, 41400, Ukraine).

E-mail: vitkryzh@ukr.net

THE EVERYDAY LIFE OF HLUHIV TEACHER'S INSTITUTE STUDENTS IN 1874-1914

The purpose of the study is to comprehend the everyday life of Hlukhiv teacher's Institute students in 1874-1914. **The methodology of the research** is based on principles of historicism, scientificity, and systematics. Historical-generic and historical-systemic methods are used to disclose the defined theme in the article.

Scientific novelty. Questions regarding an organization of a school day, living conditions, food, and clothes supply for the Institute students in the Romanov's Empire times were determined based on a wide range of sources.

Conclusions. At the turn of the 19-20th centuries the Hlukhiv teacher's Institute became an important preparation center of pedagogical personnel for city colleges in the Kyiv educational district. According to the Russian Empire legal framework, the Institute was a closed educational institution till 1906. A school day was strictly defined and included hygienic procedures, physical exercises, religious practices, the educational process itself and meals.

Adherence and implementation of religious practices was an important element of a loyal subject of the Russian Empire formation. Almost 1/5 of the institute budget was allocated to food and clothes supply which provided favorable conditions for the organization of the educational process.

To enforce the internal regulations in the Institute, a sanction system was implemented. The penalties were reprimand, scholarship decline, and expulsion from the institution. The students followed the internal rules but during the revolution rise in the 1870s and 1905-1907, the number of violation incidents increased.

Key words: teacher's institute, education district, religious practices, city college, everyday life.

Дата подання: 18 квітня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 23 березня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Крижанівський, В. Повсякденне життя вихованців Глухівського учительського інституту в 1874–1914 рр. *Сіверянський літопис*. 2021. № 2. С. 107–114. DOI: 10.5281/zenodo.4755993.

Цитування за стандартом APA

Kryzhanivsky, V. (2021). Povsiakdenne zhyttia vykhovantsiv Hlukhivskoho uchytskoho instytutu v 1874–1914 rr. [The everyday life of Hlukhiv teacher's Institute students in 1874–1914]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2, 107–114. DOI: 10.5281/zenodo.4755993.

